
K.J. – kort biografi

Ulrika Larsson

Klara Johanson, K.J., (1875–1948) första kvinnliga litteraturkritikern på en svensk dagstidningsredaktion, aforistiker, essäist, textutgivare. Författarnas författare.

Klara Elisabet Johanson föddes i Halmstad den 6 oktober 1875. Klara var inte ett efterlängtat barn. Hon var yngsta barnet i en ursprungligen stor syskonskara. Kanske hade hon från början sex bröder och tre systrar. Flertalet av dem dog i späda ålder och hon mindes bara en bror och två systrar. Fadern var möss- hatt- och pälsvaruhandlare. När han begick självmord 1890, fortsatte modern att driva butiken.

Klara Johanson växte upp i en familj där man inte talade med varandra, ändå växte hennes kärlek till språket och studierna. Hon blev första flicka att ta studenten i Halmstad. Sedan bar det av till Uppsala där hon tog en fil.kand. med estetik som huvudämne. Det var litteraturen som blev den stora kärleken, men de dynamiska seminarierna i nordiska språk under Adolf Noreens ledning inspirerade stort. Hans undervisning var demokratisk och nydanande, alla fick yttra sig – till och med en nyanländ kvinnlig recentior från Halmstad. Det var något oerhört. K.J. kallade honom skämtsamt ”rättfångaren i Hameln som filolog”.

I nationsmatrikeln anger Johanson faderns yrke som ”fabrikör”. Uppsalumängdet introducerade K.J. i kretsar med ekonomiska förutsättningar helt andra än hennes egna. Ett lyckokast inför framtiden.

Hösten 1894 hade Uppsala universitet 1 448 studenter. Av dem var 23 kvinnor. Klara Johanson träffade förmodligen dem alla. Och förälskade sig i åtminstone en: Lydia Wahlström. Natten den 18 november 1894 förenades de för första gången. Årsdagen kom de att fira i årtionden. Lydia Wahlström skickade blommor så sent som 1932... Johanson och Wahlström kallade varandra för Ordföranden och Parveln/Päjken/Lilla pappa och flyttade ihop. Förhållandet tog slut 1898 när K.J. flyttat till Stockholm efter examen och fått jobb på *Dagny*. Sedan Lydia Wahlström tagit sin licentiatexamen drabbades hon av religiösa grubblerier och börjat se Johanson som en ”fresterska”.

K.J. fortsatte sedan till *Stockholms Dagblad* 1901, där hon blev legendarisk kritiker. Ingen hade en så vass penna som Johanson vilket uppskattades av

såväl läsare som kritiserade författare. När hon efter 10 år på *Dagbladet* sa upp sig skrev Hjalmar Bergman ett personligt brev till K.J.:

Edra f.d. kolleger hrr Böök Landquist etc. äro mycket kunniga män, de äga hemsk smak och alldeles säkert snille eller – ack, lämna inte ut mitt hufvud på ett fat! – de äro tråkiga. Deras rec. – på ondt eller godt – äro att likna vid gråsås. Har ni ätit gråsås? Nå inte jag heller, men namnet bör vara er nog. Den, som blir recenserad, läser naturligtvis recentioner och hans pappa o mamma, o hustru o systrar läsa och är det ett dundrande skäll, så ökas läsekretsen med något dussin konkurrenter. Det är också allt. På den tiden, då ni skref i St.D. läste jag med nöje beröm – öfver andra författare. Större artighet kan jag inte säga Er och den har den underbara egenskapen att vara sann. Vore jag förläggare skulle jag en mörk afton låta bortföra Er och tvinga Er att skrifva om svensk litteratur – godt eller ondt men roligt, som Ni kan skrifva.

Stockholms Dagblad betalade K.J. under flera år för att hon inte skulle skriva i någon annan tidning. Det är unikt under modern tid.

Vid det här laget hade K.J. redan träffat Ellen Kleman, som K.J. kallade Choice – Klemans smeknamn på K.J. var Busen och korvar. Tillsammans gav de sig i kast med att ge ut Fredrika Bremers brev, så samlade de nu kunde bli med tanke på att det inte var så länge sedan som Bremer gick ur tiden. Förutom trilskande levande släktingar till både Bremer och hennes brevvänner, kom ett världskrig i vägen för Johanson & Kleman. K.J. författade essäer och var verksam som förlagsredaktör, översättare och lektör.

Klara Johansons mest älskade syskon, Emil och Wendela, utvandrade till svenskbygdens Chicago. Brodern gifte sig olyckligt, systemen lyckligt. Genom systemens försorg fick K.J. uppdateringar kring den senaste amerikanska litteraturen. Något som syntes i Johansons kritikergärning.

Klara Johanson fanns med i det kvinnopolitiskt aktiva Sverige – och det tack vare Kleman som var en första klassens kvinnoaktivist. Hon väckte K.J:s engagemang. Klara Johanson skrev i *Tidevarvet* och *Hertha*, bråkade med Ellen Key, umgicks med kvinnorna på Fogelstad och var god vän med bland andra Marika Stiernstedt, Emilia Fogelklou, Amelie Posse... Från Uppsalatiden fanns bekanta som Elsa Eschelsson och Astrid Cleve. Med åren blev K.J. och Elin Wägner goda vänner.

Ellen och Klara levde tillsammans till Klemans död 1943. Detta hindrade dock inte K.J. från att ha andra affärer under tiden. Bland annat berättas det om en affär under åren 1924–1948 med skulptrisen Sigrid Fridman som var tillsammans med gymnastikläraren Ragnhild Barkman. K.J. och Fridman åkte på semester tillsammans medan Kleman och Barkman fick sitta hemma. Detta uppskattades inte helt. Trots detta tog Kleman alltid hand om K.J. Det förefaller märkligt att en så pass intelligent och intellektuell kvinna kunde vara så hand-

fallen när det gäller mer praktiska göromål. Till exempel kan nämnas att Kleman alltid packade K.J:s resväska, och om hon inte fanns till hands för att göra detta så skickade hon utförliga packningsinstruktioner via brev. Vidare saknade K.J. helt lokalsinne och reste därför bara i undantagsfall utan sällskap.

K.J. levde med litteraturen. I hemmet hade hon ett bokrum som fungerade som bibliotek och arbetsrum, ibland tog hon emot besök – då fick gästen audiens. Efter Klemans död levde K.J. i armod. Hon förlorade sitt hem till Klemans släktingar som mer eller mindre slängde ut henne på gatan och lät sälja biblioteket på auktion. K.J. förvisades till ett äldreboende för mindre bemedlade, men bokrummet hade hon kvar om än i decimerat skick. Där var hon bland vänner: ”De döda talar tröstande till mig, de möter mig som likar, men det är hemskt när de levande upphäver sina stämmor till trivialt joller mitt inne i en hög tanke, en melodisk sats, ett andarnas gästabad.”

Litteratur.

Gåtan kvinnan. En uppgörelse af *Käthe Schirmacher*. Öfvers. af E. T. Hugo Gebers förlag.

En ny teaterpjäs af författaren till *Taifun*, ”*Tsarinna*” (*Katarina II*), beprisad för sitt psykologiska värde af en tysk tidakritikrecensent, som påvisar, huru den af statsaktioner och älskogsepisoder hopfogade handlingen blott syftar till att ”förklara gåtan kejsarinna genom gåtan kvinna och i alla schatteringar framföra den krönta tigrinnans nyckfulla, despotiska, upprörande, lömska, fega karaktär.”

Bra rutet, lilla lejon! Ehuru icke synnerligt skarpt resonerad. Hvem blir klokare af att den ena gåtan upplöses i en annan, som lämnas utan svar? Men det kan vara farligt att analysera en tigrinna, och då vetgirigheten är en medgörlig passion, hjälper man sig billigt med några stående epitet ur de zoologiska elementarböckerna.

Lättja och räddhåga — det förstår man, det är så hjärtans mänskligt, men nära nog sjukligt nyckfullt förefaller

det att springa ar vägen för den upplösning, som bjudes från interadt håll.

Gåtans lösning har räckt fram åt herrarna helt sirligt som ett parfymradt bref på en silfverbricka af *Fredrika Bremer*, den har kastats för herrarnas fötter som en fejdhandske med *Mary Wollstonecrafts* vackra och säkert mätande gest. Den anammades icke: herrarna drogo sig tillbaka till rökrummet för att utbyta anekdoter eller till studerkammaren för att konstruera kvinnan a priori. Och lyckades någon hitta på en liten ändring i gåtans formulering eller sätta den på nya rim, då firades denna ordlek ej anorlunda än en upptäckarbragd.

Men tagom oss till vara för att underskatta det bokstafspel, hvarmed den manliga intelligensen rekreerar sig, frigjord från alla förpliktelser: det är hvarken så meningslöst eller så menlös som det ser ut. Där ligger politik i det, obstruktionspolitik af det allra verksammaste slag. Från denna synpunkt blir det strax lite respektablare, får mörka djup af betydelse och förtjä

nar att bemötas med ganska mycket allvar.

Så är det som denna irrationella företeelse betraktas af Käthe Schirmacher, den uråldriga gåtans nyaste tolk. Hon känner ingen annan lösning (det finns nämligen inte fler) än den Mary Wollstonecraft uttalade och Fredrika Bremer menade, men från henne kommer den laddad med ett kampsekels erfarenhet, konkret, koncig, plötslig, utan preludier. En bomb exploderar och det blir ett brak som af hundra krasande fönsterrutor, som om suffragetter voro ute.

Käthe Schirmachers eruptiva stil är i högsta grad saklig och i bästa bemärkelse modern: den består af fakta och lefvande rytm. Hon har inga angenäma, glada eller rörande saker att tala om denna gång, utan vidriga, groteska och bedräfliga ting, dem hon icke skyr att nämna vid deras rätta fräna namn. Ty i denna bok visas ingen hänsyn för illusioner och fördomar, ej heller för andra makter och väldigheter, den har ingenting smickrande och "vinnande" — den är skriven af en fullkomligt fri och fritalig människa.

Säkert har det redan ofta hviskats i författarinnans öra: "Ja, ja, qi har nog rätt i mycket, men hvarför säga det så rent ut; man kan ju"... Käthe Schirmacher är en bepröfvad och mångsidig skriftställare med stadgad reper-tation; hon vet, att man kan säga sanningar på åtskilliga manér, och hon vet väl också, hvarför hon nu till sist valde detta anstötliga.

K. J.